Kaltinimai raganavimu – dar ne praeitis

Moterų ar vaikų kaltinimas raganavimu ir raganų medžioklė – ne vadovėliuose likęs istorijos faktas, o liūdna realybė. Šis reiškinys vis dar paplitęs daugelyje Afrikos, Azijos, Okeanijos valstybių, pavyzdžiui, Nigerijoje, Ganoje, Indijoje, Nepale. Į pastarąją šalį tirti šio reiškinio jau kelis kartus vyko lietuvė Ugnė Grigaitė.

Ramutė ŠULČIENĖ

Moteris, patyrusi artimųjų smurtą po apkaltinimo raganavimu

Nusprendusi pusmečiui išvykti į Indiją ir Nepalą, U. Grigaitė dar nežinojo, kad viskas baigsis tuo, jog ji ilgą laiką tyrinės ten vis dar gyvą tradiciją apkaltinti moteris raganavimu, jas žeminti, skriausti ir net žudyti. Ugnė prisimena, jog pasirinko vykti į šias šalis, nes tiesiog norėjo pažinti jų kultūras, žmones, kitokį pasaulį. Pirmoji kelionė vyko 2012–2013 m., Indijoje kartu su draugu U. Grigaitė praleido beveik penkis mėnesius, Nepale – vieną.

„Šiemet pabuvoti Nepale pasisekė dar vieną mėnesį. Šį kartą – su labai konkrečiu tikslu – tęsti prieš beveik šešerius metus pradėtą tyrimą. Už tikėjimą mano idėjomis esu dėkinga Nacionalinei nevyriausybinių vystomojo bendradarbiavimo organizacijų platformai ir Užsienio reikalų ministerijai, suteikusiai tam įgyvendinti reikalingą finansavimą“, – sako U. Grigaitė.

Prašymas virto tyrimu

Pirmųjų žinių apie žmonių kaltinimą raganavimu U. Grigaitei suteikė Garis Fokskroftas – asmuo, kuris daugiau nei 15 metų dirba šioje srityje. „Garis pirmą kartą susidūrė su vaikų kaltinimu raganavimu, jų kankinimu ir atskyrimu nuo visuomenės lankydamasis Nigerijoje. Ten jis vėliau įkūrė ir nevyriausybinę organizaciją, siekiančią padėti šiems vaikams. Garis, gilindamasis į kaltinimo raganavimu temą, pastebėjo, kad tai vyksta ne tik Nigerijoje, ne tik Afrikoje, bet ir kitose šalyse, kituose žemynuose, o kaltinami būna ne tik vaikai – kai kuriose valstybėse kaltinamos ir vėliau dėl to kankinamos moterys“, – pasakoja tyrėja.

Kadangi susidraugavo, vos išgirdęs apie planuojamą kelionę, Garis paprašė Ugnės pasidomėti, kokia padėtis dėl moterų kaltinimo raganavimu yra Nepale. Nuo to viskas ir prasidėjo.

Siekia atkreipti dėmesį

U. Grigaitė sako, kad moterų kaltinimo raganavimu ir su tuo susijusio kankinimo atvejų fiksuojama visose Nepalo dalyse, tiek kaimuose, tiek miestuose, tiek kalnuose, tiek lygumose, tiek skurdžiai, tiek pasiturimai gyvenančiose bendruomenėse.

Pašnekovė aiškina, jog pagrindinis tyrimo tikslas – atkreipti tiek Nepalo vietos valdžios, bendruomenių, akademijos atstovų, tiek tarptautinės bendruomenės dėmesį į šią problemą. „Kad padėtis pradėtų keistis, gerėti, kad mažėtų šių tikrai esminių žmogaus teisių pažeidimų, šio brutalaus smurto prieš moteris, pirmiausia būtina apskritai atkreipti dėmesį į šią problemą. Taip pat noriu paremti vietos iniciatyvas ir padėti nevyriausybinėms organizacijoms, kurios dirba šioje srityje, siekdamos teigiamų pokyčių. Jų tikrai yra, jos atlieka neįkainojamą darbą, vykdo visuomenės švietimo ir kitas veiklas, bet joms itin trūksta palaikymo, tiek finansinių, tiek kitokių išteklių, žinomumo ir politinės valios bei bendradarbiavimo“, – dėsto tyrėja.

Prietarų apsuptyje

Kaip nutinka, kad kokia nors kaimynė, paprasta kaimelio gyventoja staiga bendruomenės akyse tampa ragana? Pasak pašnekovės, tai yra kompleksinis reiškinys. „Pradėti reikėtų galbūt nuo to, kad per tūkstančius metų susiformavusi vietos žmonių sąmonė, požiūris, socialinės normos, įsitikinimai lemia tai, jog apskritai dar labai didelė dalis Nepalo visuomenės tiki raganų ar blogųjų jėgų egzistavimu. Iš karto noriu pabrėžti, kad tai nėra susiję vien su religija ar tikėjimu. Tikėjimas raganų egzistavimu yra giliai įsišaknijęs įvairias religijas išpažįstančių žmonių bendruomenėse“, – tvirtina U. Grigaitė.

Nemažą vaidmenį apkaltinant raganavimu, tyrėjos teigimu, dažnai atlieka vietos šamanai. „Šie tradiciniai gydytojai yra itin gerbiami Nepale ir atlieka svarbų vaidmenį vietos bendruomenių gyvenime – jie gydo žmones žolelėmis, pasitelkdami giesmes ir specialius muzikos instrumentus, smilkalus, įvairius ritualus. Į juos dėl įvairių fizinės ir psichikos sveikatos sutrikimų kreipiasi tiek miestų, tiek nuošalių vietovių gyventojai. Dažnai dėl sudėtingos geografinės aplinkos, kalnų, kaimeliai būna toli nuo modernių medicinos įstaigų ar kitų paslaugų teikimo vietų. Tokiu atveju šamanai bene vieninteliai gali suteikti žmonėms reikiamą pagalbą“, – pasakoja U. Grigaitė. Kita vertus, ji pabrėžia, kad yra daug šamanų, kurie neprisideda prie moterų apkaltinimo raganavimu.

Kaltos be kaltės

Pasak U. Grigaitės, apkaltinama raganavimu dažniausiai tuomet, kai ieškoma paaiškinimo nepaaiškinamiems reiškiniams, tokiems kaip įvairios ligos, psichikos sveikatos sutrikimai, stichinės nelaimės, prastas derlius, galvijų negalavimai. „Tokiu atveju bet kas, nebūtinai šamanas, gali pamanyti, kad dėl šių niekaip kitaip „nepaaiškinamų“ reiškinių ir nelaimių kalta yra ragana. Kad panašių nelaimių būtų galima išvengti ateityje ar siekiant išgydyti tam tikrą ligą, ši ragana privalo būti surasta ir pašalinta. Kuri moteris bus apkaltinta, nuspėti sunku, nes tai gali būti bet kas. Tačiau iš tyrimo rezultatų ir kitos literatūros matyti, kad pažeidžiamiausios yra ir didžiausią riziką būti apkaltintos raganavimu patiria našlės, vienišos, išsiskyrusios, skurde gyvenančios moterys, žemosios kastos atstovės, kartais ir moterys, turinčios negalią, ypač intelekto sutrikimų“, – tyrimo rezultatus pristato U. Grigaitė.

Pašnekovės teigimu, kartais apkaltinama raganavimu ir tuomet, kai norima iš moters atimti turtą, namus, paveldėjimo teisę ar pan. Tokiu atveju asmuo, kuris apkaltina, sąmoningai pasinaudoja aplinkinių tikėjimu raganavimu, apkaltintos moters atsikrato ir pasisavina jos nuosavybę.

Nepateisinamas žiaurumas

Su apkaltinta moterimi aplinkiniai elgiasi brutaliai. Pasak tyrėjos, tai gali būti emocinis ir psichologinis smurtas, menkinimas, žeminimas, niekinimas, gąsdinimai, grasinimai, taip pat visiška socialinė izoliacija, išvarymas iš kaimo, išmetimas į gatvę. Jeigu ir leidžiama likti gyventi savo namuose, tuomet gali būti užkertama prieiga prie elektros ar vandens šaltinių, neleidžiama tos moters gyvuliams ganytis toje pačioje teritorijoje su kitų kaimynų.

„Sunkesniais atvejais vykdomas seksualinis smurtas, mušama, spardoma, mėtoma akmenimis, padegama, moterys verčiamos valgyti žmonių išmatas, vaikščioti nuogos po kaimą ir pan. Blogiausiu atveju, žinoma, nužudomos“, – raganavimu apkaltintų moterų kančias atskleidžia U. Grigaitė.

Kenčia ir išdrįsusieji palaikyti

Pasak pašnekovės, jeigu kas nors bedė pirštu ir pasakė, kad moteris yra ragana, jokių įrodymų niekas nesivargina rinkti. „Retais atvejais moterį, kurią kas nors apkaltino raganavimu, kiti žmonės – artimieji, kaimynai, pažįstami, kiti aplinkiniai – atveda pas šamaną ir jo klausia, ar ji yra ragana. Tuomet šamanas atlieka tam tikrus ritualus ir pateikia savo verdiktą. Kiek man teko išsiaiškinti, tai – vienintelis atvejis, kai moteriai dar yra bent šiokios tokios vilties, kad kaltinimas nebus patvirtintas. Tačiau šamano patvirtinimo siekiama labai retai“, – dėsto U. Grigaitė.

Tyrėjos teigimu, bet kuris žmogus, kuris išreiškia palaikymą moteriai, apkaltintai raganavimu, tikėtina, taip pat bus atstumtas ir sutapatintas su ragana. „Teko sutikti motiną su dukra, kuri kentė taip pat, kaip jos motina, vien dėl to, kad ją palaikė, taip pat vyrą, kuris palaikė savo žmoną, todėl buvo apkaltintas esant raganiumi. Teko sutikti ir dvi pusseseres, kurios palaikė raganavimu apkaltintą pusseserę. Dėl to visos trys kentė siaubingą smurtą – vienai palaikančiai moteriai buvo išdurtos akys, kita patyrė seksualinį smurtą – ją išprievartavo jos pačios tėvas ir brolis...“ – pasakoja U. Grigaitė.

Įstatymai ir realybė

Tyrėja sako, jog visa tai, kas daroma raganavimu apkaltintai moteriai, yra kriminalinis nusikaltimas ir pagal Nepalo įstatymus, ir pagal tarptautinius įsipareigojimus žmogaus teisių srityje. Moteris turi teisę kreiptis į policiją dėl patirto smurto ir kitokios jai padarytos žalos. Nuo 2014 m. pats apkaltinimas raganavimu ir raganų medžioklė yra visiškai kriminalizuoti atskiru įstatymu. Nuo 2018-ųjų šie nusikaltimai įtraukti ir į Nepalo baudžiamąjį kodeksą.

„Teisiškai viskas lyg ir sutvarkyta, moterų teisių apsauga ir galimybė siekti teisingumo – užtikrintos. Deja, dar turės praeiti daug laiko, kol šios teisinės nuostatos bus tinkamai įgyvendinamos. Taip pat būtina užtikrinti ne tik tai, kad būtų reaguojama po įvykio, bet ir tokių incidentų prevenciją“, – įsitikinusi U. Grigaitė.

Valdžia nelaiko prioritetu

Pasak pašnekovės, jau kelerius metus Nepale veikia valstybinė Moterų teisių komisija, ji buvo viena iš 2014 m. priimto įstatymo, kriminalizuojančio kaltinimus raganavimu ir raganų medžioklę, iniciatorių. „Buvome susitikę su šios įstaigos atstovais, aiškinomės, kaip jie prisideda prie problemos sprendimo. Tiesa yra tokia, kad nuo minėto įstatymo įsigaliojimo komisija šios problemos aktyviai nesprendžia – palieka tai policijai ir teismams. Tačiau to toli gražu neužtenka“, – tikina tyrėja.

Kaip pasakoja U. Grigaitė, pernai Moterų teisių komisija įkūrė pagalbos moterims liniją. „Skambinančiųjų – tikrai daug, tūkstančiai, dažniausiai – dėl patiriamo smurto artimoje aplinkoje. Tačiau per 2018 m. dar nebuvo sulaukta nė vieno skambučio dėl smurto, patiriamo dėl apkaltinimo raganavimu. Moterys dažnai apskritai niekur dėl to nesikreipia. Norint informuoti apie tai, kad jos turi teisę kreiptis pagalbos, kad visa tai, kas vyksta, yra nusikaltimas, reikia aktyviai dirbti. Deja, iš tyrimo rezultatų matyti, kad šio darbo šiuo metu beveik niekas nevykdo. Vietos valdžia taip pat kol kas šios problemos nelaiko svarbia“, – konstatuoja pašnekovė.

Šviesti visuomenę – veiksminga

U. Grigaitė džiaugiasi, jog šalyje yra nevyriausybinių organizacijų, aktyvistų ir teisininkų, kurie šią problemą mato ir stengiasi spręsti. „Daugiausia dirbama dviem kryptimis – yra dirbančiųjų prevencijos srityje, šviečiant visuomenę, taip pat yra tų, kurie, jau įvykus incidentams, teikia moterims įvairią pagalbą: teisinę, socialinę, psichosocialinę“, – kalba tyrėja.

Pašnekovei labiausiai įsiminė vienos vietinės nevyriausybinės organizacijos vykdoma visuomenės švietimo veikla. „Kad šviestų visuomenę tiek apie tai, kad minėtas elgesys yra nusikaltimas, tiek apie tai, kad apskritai joks žmogus negali būti ragana, tiek apie tai, kas sukelia įvairias ligas, psichikos sveikatos sutrikimus, kitus sunkiai suvokiamus reiškinius, ji pasitelkia tokias formas kaip teatro vaidinimai, poezija, muzika, dainos, šokiai, kiti vieši renginiai. Taip pat ši organizacija 2017 m. sukūrė tikrai puikų vaidybinį filmą, supažindinantį su šia tema, jį rodo Nepalo vietos bendruomenėms, surenka pilnas sales žmonių, po filmo peržiūros dar ir diskutuoja su jais“, – iniciatyva džiaugiasi U. Grigaitė.

Vietinės nevyriausybinės organizacijos rengia visuomenės švietimo renginius, kuriuose aiškina vietiniams, kad raganų nėra

Kalbėti sutinka ne visi

Ar vietiniai apie šias moteris noriai kalba, ar tokie atvejai – slepiami? U. Grigaitės patirtis rodo, jog ši tema – tabu. „Labai sunku buvo rasti žmonių, kurie norėtų apie tai atvirai kalbėti. Mano manymu, iš dalies taip yra dėl stigmos, iš dalies – dėl įvairiausių baimių. Tie, kas žino apie teisinę bazę ir faktą, kad tai yra kriminalizuota, galbūt nenori susikompromituoti, kiti tiesiog giliai tiki raganų egzistavimu, jų bijo ir dėl to nenori nieko bendra turėti su šia tema“, – svarsto tyrėja.

Tačiau prakalbinti nukentėjusias moteris buvo kur kas paprasčiau, moterys net sutiko būti fotografuojamos. „Pas jas vykome jau po pirmojo pokalbio su jų advokatais ar nevyriausybinėmis organizacijomis, kurios joms teikė pagalbą. Moterys mus labai atvirai ir noriai priėmė, norėjo pasidalyti savo istorijomis su viltimi, kad tai padės kitoms moterims nepatirti to, ką patyrė jos“, – pažintis prisimena U. Grigaitė.

Motina ir dukra, jau daugiau kaip 15 metų kenčiančios socialinę izoliaciją ir kaimynų smurto išpuolius dėl apkaltinimo raganavimu. *joe-wood.eu* nuotraukos